

Легальне та доктринальне визначення поняття "засоби масової інформації"

УДК 366.636

Будь-які події, що відбуваються в сучасному суспільстві подаються через розгалужену систему засобів масової інформації (ЗМІ), що охоплює періодичні друковані видання, радіо-, теле-, відеопрограми, та інші форми поширення масової інформації.

Водночас у національному законодавстві поняття "засоби масової інформації" використовується не тільки для позначення форм публічного розповсюдження масової інформації, але і для узагальненої назви організацій, що здійснюють діяльність, яка пов'язана із збиранням, обробкою та поширенням цієї інформації.

Проаналізувавши національне законодавство, ми з'ясували, що один і той же термін – "засоби масової інформації" – використовується для позначення як об'єкта (форми поширення масової інформації), так і суб'єкта правовідносин, що спричиняє певні труднощі як при легальному так і доктринальному його використанні. У нашому дослідженні ми поставили за мету визначити критерії розмежування змісту цього поняття при позначенні суб'єкта і об'єкта правовідносин.

Для вирішення поставленої нами мети звернемося спершу до Закону Союзу Радянських Соціалістичних Республік "Про пресу та інші засоби масової інформації" [1]. Даний Закон слід вважати частиною українського законодавства, оскільки відповідно до Постанови Верховної Ради України від 12.09.1991 року "Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР" на території України застосовуються акти законодавства Союзу РСР з питань, які не врегульовані законодавством України, якщо відповідні акти не суперечать Конституції і законам України.

У вказаному Законі під ЗМІ розуміють газети, журнали, теле- і радіопрограми, кінодокументалістику, інші періодичні форми публічного розповсюдження масової інформації. Тобто, ЗМІ, в цьому законодавчому акті визначаються як об'єкти права (форма поширення масової інформації).

Як форма поширення масової інформації термін "ЗМІ" визначений і в Законі України "Про інформацію" від 02.10. 1992 року [2]. Цей Закон став першим по порядку прийняття і базовим по відношенню до інших законодавчих актів в цій сфері. Стаття 20 Закону "Про інформацію" говорить про дві групи ЗМІ – друковані та аудіовізуальні, та перераховує їх окремі види: газети, журнали, бюлетені, разові видання з визначеним тиражем, радіомовлення, телебачення, кіно, звукозапис, відеозапис.

Законодавчі акти, які були прийняті пізніше, термін "ЗМІ" використовують вже не для позначення форми періодичного поширення масової інформації, а у розумінні суб'єкта, який функціонує завдяки праці журналістів чи інших осіб при виконанні ними своїх професійних обов'язків. Так, в новій редакції Закону України "Про телебачення і радіомовлення" аудіовізуальний (електронний) засіб масової інформації визначений як організація, яка надає для масового приймання споживачами аудіовізуальну інформацію, передану у вигляді електричних сигналів і прийняту за допомогою побутових електронних пристроїв [3]. Таким чином, у вказаному нормативно-правовому акті законодавець говорить про ЗМІ вже як про суб'єкта правовідносин.

У розумінні ЗМІ як суб'єкта правовідносин йдеться і у Законі України "Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів" [4],

Законі України "Про інформаційні агентства" [5], у Рекомендаціях щодо охорони та захисту авторського права у засобах масової інформації.

У Законі України "Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні" термін ЗМІ використаний одночасно у подвійній іпостасі. Зокрема, у ст. 1 цього Закону друковані засоби інформації визначені як періодичні і такі, що продовжуються, видання, які виходять під постійною назвою, з періодичністю один і більше номерів (випусків) протягом року на підставі свідоцтва про державну реєстрацію [6]. Отже, у вказаній статті закону друковані засоби масової інформації визначені як форма поширення масової інформації. Водночас у ст. 6 цього ж законодавчого акта йдеться про діяльність друкованих ЗМІ, тобто про суб'єкт правовідносин, адже лише конкретний суб'єкт може здійснювати ту чи іншу діяльність.

У Цивільному кодексі України законодавець використовує термін ЗМІ для позначення форми, у яку можна помістити і за допомогою якої можна оприлюднити (у тому числі і спростувати) інформацію. Так, для прикладу, у ст. 227 визначено право фізичної особи на відповідь та на спростування недостовірної інформації, в порядку визначеному законом, у тому друкованому засобі масової інформації, у якому порушено її особисті немайнові права. Гарантією захисту порушеного немайнового права служить також ч. 2 п. 6 цієї ж статті, де зазначається, що коли відповідь та спростування у тому ж засобі масової інформації є неможливими у зв'язку з його припиненням, така відповідь та спростування можуть бути оприлюднені в іншому засобі масової інформації.

Коментуючи вказану норму, автори одного із науково-практичних коментарів ЦК України говорять не про припинення видання друкованого ЗМІ, що служить перешкодою спростування інформації, а про припинення діяльності ЗМІ, розглядаючи тим самим його як суб'єкта правовідносин [7, с. 236].

Слід зауважити, що у юридичній літературі науковці моделюють авторське визначення ЗМІ як форми періодичного поширення інформації так і суб'єкта правовідносин. Зокрема, А. Письменицький визначає поняття засобів масової інформації як систему організації з відображення різноманітності суспільних процесів і оточуючого середовища, що створюють, обробляють і доводять до масового споживача інформацію [8, с. 99]. Подібний підхід до розуміння поняття ЗМІ зробив О. Кравчук. Досліджуючи поняття та правовий статус засобів масової інформації, автор визначає засоби масової інформації як юридичні особи, які здійснюють соціально-комунікативну діяльність на підставі державної реєстрації з метою виробництва, зберігання і публічного поширення інформації [9, с. 13].

Водночас, деякі дослідники визначають ЗМІ як складну, цілеспрямовану, динамічну систему, що охоплює періодичні друковані видання, радіомовлення, телебачення, кіно, інформаційні агентства, інші форми періодичного поширення соціальної інформації [10, с. 8]. Подібний підхід до визначення ЗМІ зробили автори Юридичної енциклопедії де ЗМІ означено як матеріальні і інші інформаційні носії інформації, органи та організації (юридичні особи), зареєстровані у встановленому законом порядку, які забезпечують публічне поширення друкованої та аудіовізуальної інформації [11, с. 91].

Зауважимо, що використання одного і того ж терміну для позначення суб'єкта і об'єкта правовідносин зустрічається у цивільному та господарському законодавстві. Прикладом може слугувати поняття "підприємство", яке у Цивільному кодексі України використане для позначення об'єкта цивільних прав (ст.192), а у Господарському кодексі України для позначення суб'єкта господарювання (ст. 62). Проте у назвах і змісті обох статей вказується, що слід розуміти під цим поняттям. З нашого погляду, доцільно такий же підхід використати нормативно-правових актах, які

регулює діяльність окремих видів засобів масової інформації, що дозволить уникнути неоднакового змістовного навантаження терміну "ЗМІ".

З'ясовуючи зміст поняття ЗМІ, вважаємо, що, слово "засіб" логічно підходить для розуміння об'єкта, а не суб'єкта правовідносин. Так, наприклад, газета, журнал – це засоби, за допомогою яких, здійснюється обнародування та реалізація у встановленому законом порядку документованої інформації для задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб та держави. Радіо - або телемовлення – це засоби за допомогою яких здійснюється передача на відстань звуків і(або) зображень за допомогою радіохвиль для вільного приймання широкою публікою. Отже, під поняттям ЗМІ слід розуміти форму поширення масової інформації, тобто об'єкт правовідносин (саме у такому розумінні визначено ЗМІ у більшості законодавчих актах не лише України, а й Росії, Казахстану, Білорусії та інших країн СНД). Щодо ЗМІ як суб'єкта то доцільно вживати словосполучення "організація ЗМІ" (відповідно: організація друкованих ЗМІ та організація аудіовізуальних ЗМІ)

Підсумовуючи проведені нами дослідження, приходимо до висновку про необхідність прийняття в Україні спеціального закону "Про засоби масової інформації", який, слідуючи правилам законотворчого процесу, визначив би сферу застосування терміну "ЗМІ" як об'єкта та суб'єкта правовідносин, забезпечив би зручність користування законодавчою базою, оскільки для з'ясування правового статусу ЗМІ та журналіста замість опрацювання трьох або й більше окремих законів можна опрацювати єдиний загальний закон, а до спеціалізованих законодавчих актів (Законів України "Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні", "Про телебачення і радіомовлення" і т.п.) звертатися в разі необхідності з'ясувати специфіку діяльності ЗМІ саме в цій галузі та вирішив ряд інших питань, які виникають в процесі діяльності ЗМІ.

1. Интеллектуальная собственность та її захист: Нормативно-правове регулювання. (3-є вид., перероб. та доп.) / Ройна О. М. – К.: КНТ, 2006. – 480 с.
2. Законі України "Про інформацію" від 02.10.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 9. – №48. – Ст.650
3. Законі України "Про телебачення і радіомовлення" // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 10. – Ст. 43 (в редакції Закону № 3317 – (33-15) від 12.01.2006, №18, ст.155).
4. Законі України "Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів" // Відомості Верховної Ради України. –1997. – № 50. – Ст. 302.
5. Законі України "Про інформаційні агентства" // Відомості Верховної Ради України. –1995. – № 13. – Ст. 83.
6. Законі України "Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні" Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 1. – Ст. 1.
7. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2ч. / За авт. ред.: Я. М. Шевченко. – К.: Концерн "Видавничий Дім "Три Юри", 2004.–Ч.1.– 692с.
8. Писменицкий А. А. Взаимодействие государства и средств массовой информации: Дис.канд.юрид.наук. – Харьков, 1997. – 194с.
9. О.Кравчук Поняття та правовий статус засобів масової інформації в Україні // Право України. – 2005.– №5.– С. 13.
10. Лизанчук В. В. Радіожурналістика: засади функціонування: Підручн. – Львів: ПАІС, 2000.– С. 188.
11. Юридична енциклопедія. – К., 1999. – С. 91.

Зайцева - Калаур І. В. **Легальне та доктринальне визначення поняття "засоби масової інформації"**

У статті автор з'ясовує зміст поняття "засоби масової інформації", яке законодавець визначає в нормативно-правових актах та, яке моделюють дослідники в своїх наукових працях. На основі проведеного аналізу зроблено висновок про необхідність розмежування поняття ЗМІ як форми поширення інформації та ЗМІ як учасника правовідносин в спеціальному законодавчому акті.

Ключові слова: засоби масової інформації, друковані засоби масової інформації, телебачення радіомовлення.

Зайцева – Калаур И. В. **Легальное и доктринальное определение понятия "средства массовой информации"**

В статье автор выясняет содержание понятия "средства массовой информации" которое законодатель определяет в нормативно-правовых актах и, которое моделируют исследователи в своих научных работах. На основе проведенного анализа сделан вывод о необходимости размежувания понятия СМИ как формы распространения информации и СМИ как участника правоотношения в специальном законодательном акте.

Ключевые слова: средства массовой информации, печатные средства массовой информации, телевидение радиовещания.

Zayceva-Kalsur I.V. **Legal And Doctrine Determination Of Concept "Mass Medias"**

In the article an author finds out maintenance of concept "mass medias", which a legislator determines in normatively-legal acts and, which is designed by researchers in the scientific labour. On the basis of the conducted analysis drawn conclusion about the necessity of differentiation of concept of MASS-MEDIA as forms of distribution of information and MASS-MEDIA as a participant of legal relationships in the special legislative act.

Keywords: mass medias, printed mass, television medias

Зварич Ж. І.

Співвідношення свободи панорами та вільного використання творів у контексті фотографування об'єктів авторського права

УДК 347.78: 347. 783

Використання фотографій у теперішньому суспільстві давно набуло рис необхідності. Так, на сьогодні без цих об'єктів уже не можна уявити процес обміну інформацією між людьми, відвідування публічних місць та проведення різних за своїм характером заходів.

Досить часто за допомогою фотографії здійснюється фіксація творів архітектури та скульптури, які є об'єктами авторського права, та, як правило, знаходяться у місцях, які є відкритими для необмеженого кола осіб.

У законодавстві іноземних держав поширеним є використання *інституту свободи панорами*, що являє собою право особи робити і вільно поширювати з некомерційною метою фотографічні знімки чи інші зображення захищених авторським правом об'єктів (архітектурних споруд, скульптур, плоских об'єктів тощо), які на постійній основі знаходяться у громадських (публічних) місцях.

У вітчизняному законодавстві про авторське право інституту свободи панорами не передбачено, а найближчим до нього за значенням є поняття вільного використання творів. Одночасно, як інститут свободи панорами, так і право вільного використання творів утворюють різні за юридичною сутністю правові наслідки для авторів